

Remissvar på *Nästa steg? Del 2. Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:88)*

Avgränsning av remissvaret

Institutet för språk och folkminnen (ISOF) lämnar härmed synpunkter på slutbetänkandet *Nästa steg? Del 2. Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:88)*. Remissvaret berör i huvudsak de förslag som har direkt koppling till ISOF:s uppdrag. Övriga förslag kommenteras mer översiktligt.

Sammanfattning

ISOF ställer sig generellt positivt till utredningens förslag om att utöka Sveriges åtagande i förhållande till den europeiska språkstadgan, och att åtagandena för de territoriellt bundna språken jämföras.

ISOF välkomnar också utredningens slutsats om att det finns behov av att utveckla bättre beslutsunderlag som samtidigt kan skapa bättre förutsättningar för uppföljningen av den minoritetspolitiska utvecklingen. ISOF vill dessutom lyfta fram satsningar på de nationella minoritetsspråkens infrastruktur, dvs. terminologi, språkdatasarbete, språkvård och språkteknologi som en nyckelfråga för språkens framtid.

Flera frågor om det immateriella kulturarvet som utredningen tar upp berör ISOF:s verksamhet. Myndigheten anser dock att det i utredningen saknas detaljerade beskrivningar av förslagen samt motiveringar och konsekvensanalyser kopplade till dem. ISOF:s uppdrag innefattar redan i dag de nationella minoriteternas språk och kultur på olika sätt, och det framgår inte klart av utredningens förslag hur det nuvarande uppdraget i så fall skulle förändras.

När det gäller beslut om förändringar av arkiv, vill ISOF peka på nödvändigheten av att ta hänsyn till de principer som arkiven är uppbyggda utifrån. Det är dock viktigt att de nationella minoriteterna ges insyn och delaktighet i frågor som rör minoriteternas kulturarv, inklusive arkivfrågor.

2. Finlandssvenskarnas ställning

2.4 Behovet av åtgärder för att stärka det finlandssvenska i Sverige

Finlandssvenskar och finlandssvensk kultur är en del av Sveriges och Finlands gemensamma historia, och av Sveriges kulturarv. ISOF ser därför positivt på utredningens förslag om att finlandssvensk kultur ges ökat utrymme i olika sammanhang, t.ex. i skolans undervisning i historia.

3. Utökande enligt språkstadgan

Artikel 12 – kulturell verksamhet och kulturella inrättningar

Utredningen föreslår att Sverige ska utöka sitt åtagande under punkt 1c och 1h, språkstadgans artikel 12, som i dag tillämpas för finska och samiska, till att tillämpas även för meänkieli.

Punkterna gäller översättning och terminologisk forskning. Åtagandet under punkt 1c innebär att staten ska främja tillgången på konstnärliga verk framställda på svenska eller andra språk tillgängliga på minoritetsspråket (här meänkieli). Detta bör ske genom att staten stödjer och utvecklar t.ex. översättning, dubbning, eftersynkronisering och undertexter. Punkt 1h innebär att staten vid behov ska skapa och/eller främja och bekosta tjänster som avser översättning och terminologisk forskning. Syftet är att bevara och utveckla lämplig terminologi på minoritetsspråket inom ett antal områden.

Utredningen menar att dessa åtaganden (punkt 1c och 1h) kan utökas till att också tillämpas för meänkieli, baserat på den verksamhet som bedrivs av Kulturrådet, Sveriges Television, Filminstitutet och ISOF. När det gäller ISOF:s verksamhet pekar utredningen främst på myndighetens finansiering av en tvåvägsordbok på meänkieli samt att myndigheten har påbörjat en rekryteringsprocess för att anställa en språkvårdare i meänkieli.

ISOF ställer sig generellt positiv till att Sveriges åtagande i förhållande till den europeiska språkstadgan, och till att åtagandena för de territoriellt bundna språken därmed jämställs. Som utredningen skriver kommer ISOF att ha en språkvårdare i meänkieli på plats från och med våren 2018, vilket innebär att det för första gången kommer att finnas en statligt anställd språkvårdare i meänkieli.

Med tanke på att tjänsten är ny, ser myndigheten det som viktigt att tjänstens innehåll och inriktning blir tydligt definierat, inte minst utifrån meänkielitalarnas behov och förväntningar. Detta kommer inledningsvis att vara en central uppgift för den person som tillträder tjänsten. ISOF menar att det är lämpligt att överväga eventuella ytterligare åtaganden för språkvården i meänkieli först när det finns praktisk erfarenhet av arbetet.

4. Förbättrade beslutsunderlag

ISOF välkomnar utredningens förslag om att prioritera ett långsiktigt och successivt arbete med att förbättra fakta- och beslutsunderlag om de nationella minoritetsspråkens revitalisering, i samråd med de nationella minoriteterna själva.

ISOF vill i sammanhanget lyfta fram vikten av att också satsa på, och följa, utvecklingen av de nationella minoritetsspråkens infrastruktur. Arbete inom områdena terminologi, språkvård, språkdatabaser och språkteknologi utgör en grundförutsättning för de nationella minoritetsspråkens användningsbarhet i det svenska samhället. Om finska, samiska och meänkieli ska kunna utgöra funktionella språk för individen i kontakter med myndigheter, i rättsväsendet och i utbildningssammanhang, måste samhällsterminologi och språkteknologiska verktyg utvecklas systematiskt och kontinuerligt.

Det är särskilt viktigt att barn och unga, som bärare av minoritetsspråken i framtiden, ges möjligheter att uppnå gedigna kunskaper i minoritetsspråken samt att vara med och påverka minoritetspolitikens inriktning.

5. Övriga frågor som regeringen vill uppmärksamma

Flera av de frågor som uppmärksammas under punkt 5 berör på ett avgörande sätt ISOF:s verksamhet. Myndigheten vill inledningsvis peka på att det i utredningen saknas mer utförliga motiveringar till förslagen, samt konsekvensanalyser.

5.1 Det immateriella kulturarvet

Förslaget om samarbete mellan ISOF och Riksarkivet

Ett förslag från utredningen är att ISOF och Riksarkivet ges i uppdrag att samarbeta i frågor som rör de nationella minoriteternas kulturarv. Från ISOF:s perspektiv är det viktigt att ett sådant uppdrag grundar sig i, och formuleras utifrån, de båda myndigheternas olika uppdrag och verksamhet.

Både ISOF:s och Riksarkivets verksamheter innefattar arkiv och arkivhantering, men det finns också väsentliga skillnader. ISOF:s samlingar är resultatet av en aktiv insamlings-, dokumentations och forskningsverksamhet om språk, namn, dialekter och folkminnen. Myndigheten bedriver även en forskning och kunskapsspridning som inte alltid har en direkt koppling till materialet i samlingarna, men väl till de ämnesområden uppdraget omfattar. Riksarkivet är nationell arkivmyndighet med ett särskilt ansvar för arkivverksamhet och arkivlagstiftningen. En tydlig ansvarsfördelning mellan myndigheterna skulle därför vara en förutsättning för ett lyckat gemensamt uppdrag.

Förslaget om att utreda språkcentrum

ISOF ställer sig positivt till de förslag som utredningen lämnade i delbetänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60) om att utreda inrättandet av språkcentrum för meänkieli och finska samt se över förutsättningarna för att inrätta motsvarande funktioner för romska och jiddisch. Institutet har tidigare framfört att det kan finnas fördelar att samla arbetet i ett gemensamt kompetenscentrum. Att däremot dela upp myndighetens befintliga arkiv och samlingar och bryta ut vissa typer av material som på något sätt är relaterat till de nationella minoriteterna vill ISOF bestämt avråda från.

ISOF:s nuvarande uppdrag och verksamhet

Utredningen har lämnat förslag som innebär att ett ansvar att förvalta nationella minoriteters kulturarv ska ingå i ISOF:s uppdrag. ISOF:s hållning är att detta redan i dag ingår i uppdraget.

ISOF har regeringens uppdrag att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och immateriella kulturarv i Sverige. Myndighetens grunduppdrag innebär alltså att spegla och förvalta den kultur och de språk som finns, och har funnits, inom Sveriges gränser. I myndighetens instruktion står vidare att myndigheten [särskilt] ska

”samla in, bevara, vetenskapligt bearbeta samt sprida kunskap och material om det svenska språket, de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romani chib, det svenska teckenspråket samt dialekter, folkminnen, folkmusik och namn i Sverige”.

Utöver detta ska myndigheten också samla kunskap om, och följa utvecklingen av, andra språk i Sverige.

ISOF:s nuvarande arbete med de nationella minoriteterna

I myndighetens arkiv finns olika typer av insamlat och bevarat material som speglar de nationella minoriteternas språk och kulturer. Det utgörs av uppteckningar, frågelistsvar, ordsamlingar, namnsamlingar, fältdagböcker och fotografier. Vid myndigheten finns också omfattande material med inspelat tal. ISOF har runt 13 000 timmar digitaliserat tal och lika mycket som ännu inte digitaliserats. I dessa samlingar finns information som kan öka kunskapen om de nationella minoriteternas språk och kultur. Det finns exempelvis olika typer av finskt och meänkieliskt material bevarat.

Vid myndigheten finns även ordsamlingar på romska samt nyligen inspelade intervjuer på romska. Till dessa talsamlingar hör också en rik flora av relaterad information i textform. Det kan exempelvis röra sig om frågelistor på vilka inspelade intervjuer är baserade, beskrivningar av inspelningssituationer eller manuella transkriptioner. Inspelningarnas täta relation till skriftliga datakällor ger möjlighet till ytterligare vägar in i talmaterialet.

Folkminnesverksamheten arbetar på flera sätt med samisk, finsk, meänkielisk, judisk och romsk kultur. Det rör sig om dokumentations- och forskningsprojekt,

utlån av arkivmaterial och verksamhetsrelaterade föremål till utställningar samt kunskapsspridning via besvarande av frågor, arkivvisningar, webbutställningar, föredrag, bokpubliceringar etc.

I ISOF:s arkiv finns även omfattande namnsamlingar som berör minoriteterna och minoritetsspråken. Institutet bedriver kontinuerligt insamling och dokumentation av och forskning kring samiska och meänkieliska ortnamn. Detta sker i samarbete med samebyar, organisationer, forskare och enskilda talare av samiska och meänkieli.

Myndigheten bedriver också projekt kopplade till andra språk än svenskan och de nationella minoritetsspråken. Sedan ett antal år arbetar ISOF medvetet med insamling och forskning om och med grupper som är underrepresenterade i samlingarna.

Dialektologerna vid myndigheten ägnar sig idag dock enbart åt svenskans dialekter. Språkvårdarna i de nationella minoritetsspråken ägnar sig primärt åt de standardiserade varieteterna av dessa språk (arli, kalderaš, kale, lovara, resanderomska brukar vanligtvis benämnas dialekter). Om myndigheten skulle få ett uppdrag för minoritetsspråkens olika varieteter krävs därför en resursförstärkning.

ISOF:s uppdrag att se över arkivverksamheten för minoriteter

I regleringsbrevet för 2018 fick ISOF uppdraget att i samråd med Sametinget se över behovet av insatser för att samla in, bevara och vetenskapligt bearbeta arkivmaterial med koppling till urfolket samerna och de samiska språken. En dialog med Sametinget kring genomförandet av detta uppdrag har inletts.

I samband med förslaget om att bryta ut material ur institutets samlingar vill ISOF peka på den s.k. *provinciensprincipen*, som ligger till grund för vårt svenska arkivväsende. Den bygger på respekt för arkivens ursprungliga sammanhang och innebär att insamlat material bevaras i de samband de har uppstått. En arkivsamling ska, enligt provinciensprincipen, betraktas som en orubbad helhet; handlingarna utgör ett led i ett händelseförlopp och kan inte förstås isolerade från sitt sammanhang.

När förslag väcks som innebär någon typ av förändring av befintliga arkiv, är det därför nödvändigt att ta hänsyn till de principer som arkiven är uppbyggda utifrån. Vissa delar av myndighetens samlingar är dessutom donerade till institutet för att det insamlade materialet ska knytas till en forskningsmiljö där man har ett helhetsperspektiv och även besitter expertkunskaper om språk, dialekter, namn eller folkminnen.

Myndigheten är medveten om att en enskild arkivbildare aldrig kan utgöra en alltigenom objektiv eller neutral behållare för den tid, miljö eller objekt den skildrar. Arkiv är en spegling av samhället och kan som ett resultat av det ofta vara präglade av majoritetssamhällets perspektiv. Den assimilering och marginalisering som de nationella minoriteterna har utsatts för kan reflekteras också i arkiven. En kontinuerlig dialog med de nationella minoriteterna i kulturarvsfrågor är därför alltid viktig.

5.2 Personnamnslagen och beaktandet av konsekvenserna för de nationella minoriteterna

Utredningen föreslår en översyn av den s.k. fyrgenerationsregeln i §18, *Lag (2016:1013) om personnamn*. Den aktuella formuleringen i lagen är generell utformad och problematisk att tillämpa för individer med ursprung i de nationella minoriteterna.

Den nya personnamnslagen har varit i kraft sedan den 1 juli 2017. Om en översyn av hela eller delar av lagen i framtiden ska bli aktuell menar ISOF att det först skulle behöva genomföras en undersökning av hur lagen praktiskt tillämpas, samt vilka konsekvenser tillämpningen har för olika namnbruk och namnskick.

5.3 Ortnamn och postadresser

De samiska, meänkieliska och finska namnen på orter i Sverige utgör delar av Sveriges nationella, immateriella kulturarv. ISOF anser att det, mot bakgrund av gällande lagstiftning, är en självklarhet att postorter ska kunna ha namn på svenska, samiska och meänkieli. Kommunerna bör dessutom främja adresser på samiska och meänkieli i sådana områden där namn på dessa språk används.

Att järnvägsstationer, flygplatser och resecentrum har samiska och meänkieliska namn i minoritetsspråkiga områden är mycket viktigt. Sådana åtgärder synliggör

minoritetsspråkstalarna, har en identitetsstärkande funktion och speglar språkens geografiska utbredning.